

HÅKAN ANDERSSON, Skyddsändamål och adekvans. Om skadeståndsansvarets gränser. Iustus förlag. Uppsala 1993. 637 s.

Håkan Andersson har skrivit en mycket läsvärd och tankeväckande doktorsavhandling om en central fråga i svensk skadeståndsrätt: hur ett före-liggande skadeståndsansvar skall begränsas. Han behandlar här särskilt den omdiskuterade läran om skyddade intressen (normskyddsläran), eller som han föredrar att kalla den, skyddsändamålläran.

Frågan om skadeståndets begränsning är ett klassiskt problem, omstritt i doktrinen och i hög grad praktiskt i rättstillämpningen. Det är ju inte tänkbart att ens en oaktsam skadegörare skall svara för alla följder av sin handling, även de mest oväntade och avlägsna skador. Den traditionella lösningen brukar vara att hänvisa till det välkända och omdiskuterade kravet på adekvat kausalitet. I olika formuleringar innebär det ju, schematiskt uttryckt, att skador som är alltför oförutsebara, säregna eller avlägsna eller inte "ligger i farans riktning" inte ersätts, även om ett ansvarsgrundande förhållande — ett vållande eller ett strikt ansvar — i och för sig skulle föreligga på den ansvariges sida. I det längsta har i varje fall de svenska domstolarna försökt klara problemen med skadeståndets begränsning på detta vis. Det har gått någorlunda hyggligt, kanske främst på grund av lärans flytande innehåll som gör den ytterligt tänjbar: det finns möjlighet att ge den varierande innebörd genom att man betonar någon av de angivna bestämningarna och på så sätt åtminstone i flertalet fall komma fram till en rimlig inskränkning av den ansvariges ersättningskyldighet.

Det finns dock situationer där det är praktiskt taget omöjligt att använda adekvansmotiveringar, och där har andra resonemang vunnit terräng — främst med förebilder i tysk rätt. Också här växlar formuleringarna, men i stort sett har man hänvisat till att skadeståndet endast skulle omfatta sådana intressen som skyddas av den norm som skadegöraren överträtt; skador som faller utanför normens skyddsändamål skulle den skadelidande få stå för själv. Det är alltså i första hand fråga om en metod att begränsa skadeståndet, som skulle användas vid sidan av eller rentav i stället för adekvansläran.¹ Det är den metoden som Håkan Andersson tar upp i sin avhandling.

Också denna metod är livligt omstridd. Man är i allmänhet överens om att den kan tillämpas i fråga om statens och kommuns ansvar för skada vållad vid myndighetsutövning — här kan det vara särskilt klart att inte varje överträdelse av normer som gäller för tjänstemännen bör medföra ansvar för all uppkommen skada — men i övrigt är meningarna delade. I motiven till skadeståndslagen framhåller man på flera ställen att läran om skyddade intressen kan medföra en begränsning av skadeståndsansvaret;² man får emellertid komma ihåg den roll dåvarande rättschefen Ulf Nordenson, som hör till lärans varmare anhängare,³ spe-

---

¹ Principen kan i vissa fall också åberopas för att utvidga skadeståndsansvaret, vilket skett i Jan Kleinemans avhandling Om ren förmögenhetsskada (1987); se bl. a. s. 287 ff.

² Prop. 1972:5 bl. a. s. 159 ff., 313 f., 328 ff., 512 f., 568.

³ Se bl. a. hans särskilda yttrande i NJA 1976 s. 458.

lade vid lagens tillkomst. I rättspraxis är det svårt att finna fall där domstolarna direkt använt sig av sådana motiveringar för att begränsa skadeståndsskyldigheten — däremot har HD i några domar (NJA 1982 s. 307, NJA 1991 s. 138; jfr även NJA 1984 s. 340⁴ samt NJA 1993 s. 41 I och II) diskuterat läran men ansett den inte kunna grunda någon inskränkning av ansvaret. Flera svenska författare har varit positiva till att tillämpa läran också utom myndighetsutövningens område; bl. a. gäller det Jan Hellner och Jan Kleineman. Andra, t. ex. Bill Dufwa, har varit skeptiska.⁵ Själv har jag velat ge denna lära en ganska begränsad räckvidd i varje fall vid person- och saksador.⁶ Men efter att ha läst Håkan Anderssons framställning tvivlar jag på att jag gjort resonemangen om skyddsändamålet full rättvisa; jag återkommer till det.

Avhandlingen är omfattande, och författaren går grundligt till väga. Uppläggningsen är i stort sett denna: Efter att presenterat frågeställningarna beskriver han i en första del av avhandlingen utvecklingen i tysk rätt, där man till en början huvudsakligen använt sig av adekvansläran i sammanhanget men läran om skyddsändamålet fått allt större anslutning åtminstone i vissa situationer. Så går han in på den nordiska utvecklingen fram till dess adekvansläran accepterats och redogör för den nordiska diskussionen om skyddsändamålet. I andra delen av avhandlingen ägnar han först en rad kapitel åt lärans innebörd och metod, där han bl. a. söker påvisa dess fördelar framför adekvansläran; han visar en viss förståelse för att man tidigare kritiserat resonemangen om skyddat intresse, eftersom de då ensidigt byggt på handlingsnormens innehåll och inte som författaren också tagit sikte på hur ersättningsfrågan ter sig från den skadelidandes synpunkt. Skyddsändamålet skulle däremot vara "ett sammanfattande uttryck för alla de värderingar och ändamålssynpunkter som påverkar skadeståndsansvarets gräns" (s. 19), vilket onekligen är ett omfattande begrepp. — Håkan Andersson ser inte skyddsändamålsläran som en princip som utan vidare tillhandahåller lösningarna; snarare uppfattar han den som dels en övergripande förklaringsmodell, som kan belysa rättspraxis, dels ett arbetsprogram, som kan ge uppslag till hur problemen skall lösas. Också här har han förebilder i tysk rätt. Enligt vad han utvecklar kan läran tillämpas inte bara på det traditionella sättet ur ett skadevållarperspektiv, där den frågan blir vilka skador skadevållaren rimligen eller lämpligen bör svara för, utan också ur ett skadelidarperspektiv, där problemet i stället blir vilka skador den skadelidande rimligen eller lämpligen bör bära själv; det väsentliga är enligt honom att dra upp en gräns mellan dessa riskområden. Det program han ställer upp skall alltså omfatta hela frågekomplexet kring problemet med ansvarets begränsning (s. 211). — Från denna synpunkt kan man undra om inte det antyder en väl snäv gränsdragning kring författarens lära eller program att tala om "skyddsändamålet"; en lära om "riskområdet" tycks bättre täcka hans ambitioner.

⁴ Se uttalandet s. 350 4 st. (som just syftar på det aktuella problemet).

⁵ Se Håkan Anderssons översikt s. 141 ff.

⁶ Se SvJT 1993 s. 789, där jag, på ett väl kategoriskt sätt, råder till återhållsamhet vid tillämpningen av normskyddsläran som begränsningsregel.

Håkan Andersson för en energisk och skarpsinnig diskussion kring dessa frågor. Han utgår från en utförlig och noga genomtänkt teoretisk motivering av sin metodiska inställning (kap. 6) och har också i övrigt mycket av värde att säga om den allmänna problematik han diskuterar. Men tyngdpunkten i avhandlingen ligger som jag ser det i de två långa avslutande kapitlen, där han gör en mycket omfattande genomgång av rättspraxis särskilt i svensk rätt men också med utvecklingar till tysk, dansk och norsk rättspraxis och doktrin. Han illustrerar först hur hans metod skall användas på skadevällarperspektivet (kap. 11), där han betonar vad han kallar ansvarsgrundsambandet (s. 344): för att skadestånd skall utgå krävs ett samband mellan de ansvarsgrundande faktorerna och skadeföljderna. Tanken är väl inte ny men belyser i varje fall problemet på ett givande sätt. Sedan tar han i kap. 12 upp frågan om ansvarets begränsning ur den skadelidandes perspektiv. Efter vad han framhåller är detta en grovindelning, och i båda avsnitten görs ytterligare uppdelningar med hänsyn till olika sakförhållanden på skadegörarens och den skadelidandes sida. — Det är väsentliga delar av svensk skadeståndspraxis som han på detta vis har granskat, och det är en mycket tänkvärd läsning. Rättsfallsdiskussionen är klok och omdömesgill; det är sällan man finner att han övertolkat något rättsfall för att få stöd för sina teser, utan han medger villigt att i vanliga fall begränsningar av skadeståndsansvaret motiveras med bristande adekvans. Över huvud taget är han återhållsam med att konstruera mera generella riktlinjer i praxis.

Avslutningsvis framhåller författaren att hans avsikt har varit att belysa de rättsliga förutsättningarna för en rationell argumentation inom det område han behandlat och att bygga upp en sådan argumentation som kan leda till välmotiverade lösningar. Hans avhandling får bedömas utifrån det syftet. Det finns onekligen åtskilliga situationer där det ter sig både lämpligt och rimligt att den skadelidande står risken men man inte kan komma till detta resultat ens med den mest fördomsfria uttänjning av adekvansprincipen; inte heller andra formler — hänvisningar till den skadelidandes "objektiva egenrisk", som förekommer i dansk rätt,⁷ resonemang om den skadelidandes "självrisk"⁸ och den omstridda konstruktionen medverkan utan medvållande från den skadelidandes sida⁹ — ger någon mera generell lösning på problemet. Det gör visserligen inte Håkan Andersson heller; men han har som sagt trängt djupare in i frågorna än andra nordiska författare (om också Nils Nygaard i sin allmänna framställning Skade og ansvar anlagt liknande perspektiv på vissa delar av skadeståndsrätten).¹⁰

Som framgår har författaren i stora delar inspirerats av tysk rätt, där han synes mycket hemmastadd; ofta åberopas tyska författare jämsides med nordiska för att illustrera doktrinen inställning till ett visst pro-

⁷ Se flera framställningar av Jørgen Trolle, omtalade av författaren s. 125 f.

⁸ Här har jag själv bidragit med ett par föga djupsinniga utläggningar, framför allt i Statsmakten och äganderätten, 1967, s. 41 ff.

⁹ Se bl. a. Hellner i åtskilliga inlägg, senast i Juridisk tidskrift 1991-92 s. 262 ff.; Dufwa i samma tidskrift 1990-1991 s. 456 ff.; Agell i Festskrift till Grönfors s. 9 ff.

¹⁰ Jfr härom TfR 1993 s. 424 ff.

blem. Ovanligt nog, för att vara i en modern civilrättslig avhandling av denna typ, förbigår han däremot helt angloamerikansk och fransk rätt (dessutom också t. ex. schweizisk och österrikisk rätt), fast åtminstone i England liknande problem blivit aktuella i rättspraxis och litteratur (t. ex. om "remoteness of damage" och begränsningar med hänsyn till "the scope of risk"). Men det är möjligt att hans teser illustreras bäst genom anknytningen till ett visst utländskt rättssystem, där frågorna noga penetrerats, än genom en komparativ utblick av vanlig typ.

Intresset för tysk rätt förefaller också ha haft en annan konsekvens. Håkan Andersson ägnar ganska litet intresse åt den allmänna tendens som sedan flera decennier präglat svensk skadeståndsrätt i betydligt högre grad än tysk, nämligen att betona *försäkringens* roll i sammanhanget. Med avhandlingens synsätt skulle skadeståndsrättens allmänna funktioner ge en väsentlig vägledning i enskilda typfall, när det gäller att avgränsa riskområdet, men här bortser han ofta från den roll möjligheten till ansvarsförsäkring kan spela för att göra risken lättare att bära för skadegöraren och betydelsen av den skadelidandes (möjligheter till) försäkringsskydd. I den historiska översikten hur culpaansvar och strikt ansvar utvecklats (s. 254 ff.) nämner han möjligheten till ansvarsförsäkring bara som ett argument anfört av praktiskt sinnade jurister, vilket inte avsåg vilken typ av ansvar som är lämpligast; det är knappast någon riktig beskrivning av diskussionen om strikt ansvar under 1900-talet. När han i kapitlet om skadeståndsrättens funktioner diskuterar försäkringens inverkan uppehåller han sig framför allt vid förekomsten av försäkring i enskilda fall men tar lätt på de generella argument som hänvisar till försäkringsmöjligheten som skäl för en viss riskfördelning (s. 317 ff.). I senare sammanhang berör han sådana argument, men med viss skepsis (s. 577); han verkar över huvud taget motvillig att tillmäta dem någon större betydelse. Försäkring synes vara något som skall utgå från de gällande ansvarsförhållandena, inte påverka ansvarets gräns. Lösningar genom kollektiv skadeförsäkring berörs, närmast som en möjlighet som avvisas (s. 338); av någon orsak förbigås däremot helt de nuvarande kollektiva personförsäkringarna — trygghetsförsäkring, patientförsäkring etc. Socialförsäkringens betydelse ägnas ett kryptiskt uttalande (s. 343), som dock inte tyder på något större intresse för frågan.

Det är möjligt att denna inställning är ett tidens tecken; på sista tiden har märkts en tendens på lagstiftarhåll att tona ned försäkringsresonemangen till förmån för mera traditionella hänsyn (jfr bl. a. Ds 1993:39, där i samband med förslaget till ny försäkringsavtalslag man i klar strid med tendenserna på senare år t. o. m. velat ge försäkringsbolagen en lagstadgad, oinskränkt regressrätt). Men man kan inte komma ifrån att försäkringssynpunkter alltjämt spelar en väsentlig roll för vårt skadeståndsrättsliga system, och det är naturligt idag för både svenska domare och svenska rättsvetenskapsmän att ta stor hänsyn till försäkringsförhållandena och försäkringsmöjligheterna när frågan uppkommer om en ändamålsenlig riskfördelning — annars blir resonemanget orealistiskt. Man kan undra, om det går att göra en allsidig avvägning av aktuella rättspolitiska synpunkter utan att noga beakta denna aspekt. På detta vis

känner jag mig något tveksam till författarens allmänna resonemang; men samtidigt är det svårt att påvisa något särskilt fall där han på grund av sin inställning kommer till en olämplig lösning av riskfördelningsproblemet.

I förbigående kan framhållas — fast det är ingen kritik mot författaren — att han liksom många andra i diskussionen helt förbigår en annan väsentlig ordning som leder till riskfördelning i skadeståndsfall, nämligen brottsskadeersättning; man får komma ihåg att denna utgår även vid oaktsamhetsbrott och därför ger den skadelidande ett skydd också vid vållande till personskada, samtidigt som ersättningen i praktiken vanligen kommer att stanna på det allmänna. Också detta borde rimligen vara en faktor som påverkar avgränsningen av skadeståndsansvaret i dessa fall vid en avvägning av olika rättspolitiska hänsyn.

Vad närmare angår skyddsändamålet som begränsning utifrån *skadevållarens* perspektiv ger Håkan Anderssons lära inte den enda lösningen på begränsningsfrågan — i vart fall inte i de situationer han koncentrerar sig på. Även om kritiken av adekvansprincipen ofta är träffande gör framställningen den knappast full rättvisa. Principen kan, om också med viss möda, åberopas i de allra flesta fall där man söker begränsa ansvaret för fysisk skada. Det förutsätts då att man inte, som författaren gärna vill, beskriver adekvans som bara en fråga om sannolikhet och förutsebarhet; formulerar man principen på något av de andra sätt som nyss antydde — som en begränsning i fråga om icke typiska eller alltför avlägsna skador eller (framför allt) skador som inte ligger ”i farans riktning” — fångar man upp de allra flesta fall av fysiska skador där dessa frågor om ansvarets avgränsning kommer upp. När författaren i sammanhanget betonar frågan om faran förverkligats genom det aktuella händelseförloppet (se bl. a. s. 386 ff.) är han inne just på adekvanssynpunkter, och på samma sätt kan man se situationen när mellankommande omständigheter ökat faran (s. 415 ff.). Även fallen när naturhändelser medverkat till faran (s. 409 ff.) skulle man hjälpligt kunna klara ifall den aspekten på adekvansprincipen betonades, att vissa alltför avlägsna följder faller utanför ansvaret. Man kan på detta sätt gå igenom kap. 11 och konstatera, att det i varje fall inte är många situationer där adekvansprincipen framstår som helt oanvändbar. — Därmed vill jag inte slå något slag för adekvansläran; den ger i sin allmänna vaghet ett otillräckligt besked om hur ansvaret skall begränsas. Även om författarens genomgång också skulle kunna ses som en precisering av det sätt varpå den läran används i rättspraxis, förblir den besvärlig att tillämpa och leder till resultat som parterna ofta har svårt att förutse (en punkt där den dock knappast är underlägsen principen om skyddsändamålet).

I ett avseende är det emellertid ganska tydligt att man behöver en annan begränsningsprincip än adekvanskravet, antingen den nu kallas en normskyddslära eller en lära om skyddsändamålet. Det är i de omdiskuterade fall då någon utom kontraktsförhållanden tillfogas ren förmögenhetsskada; frånsatt skada vid myndighetsutövning, där det är klart att adekvansläran är otillräcklig för att begränsa den ersättningsberättigade kretsen (jfr s. 375 ff.), grundas då skadeståndsansvaret i allmänhet på brottslig gärning (se 2:4 och 3:1 SkL), och då blir den väsentliga frågan

vad för intressen som straffregeln avser att skydda. Benägenheten att begränsa ansvaret med stöd av sådana resonemang lär vara avgjort större här än vid fysisk skada.¹¹ — Emellertid ägnar Håkan Andersson ganska litet intresse åt dessa typfall, som bl. a. gett anledning till en särskild diskussion av normskyddsläran i SkL:s motiv.¹² Bl. a. underlåter han helt att nämna det ganska färska avgörandet NJA 1989 s. 796, rörande ansvar för osant intygande, där visserligen en adekvansbedömning blev avgörande men skyddsändamålet har förts in i resonemangen.¹³ Kanske menar han att dessa situationer redan diskuterats tillräckligt i senare svensk litteratur — främst av Jan Kleineman — och att det ändå står klart att hans synsätt går att använda i dessa fall. Men de intar en så pass central ställning i sammanhanget att man saknar hans närmare analys av problemen. Inte minst hans ståndpunkt, att i princip samma synpunkter gäller här fast man "inte reservationslöst" kan överföra resonemang från den ena skadetypen till den andra (s. 20), kunde nog förtjäna en diskussion.

Genomgången i det sista kapitlet, som gäller begränsningsfrågan ur *den skadelidandes* perspektiv, visar klarare adekvanslärans allmänna otillräcklighet. Håkan Andersson pekar på en rad fall där man måste använda andra metoder för ge skadeståndsansvaret en rimlig räckvidd. Det gäller bl. a. ansvaret mot kvalificerat obehöriga besökare på ett riskabelt område (s. 476 ff.), rätten till skadestånd vid fysisk eller ekonomisk överkänslighet hos den skadelidande (jfr s. 493 ff., 510 ff.), ersättning vid traumatiska neuroser (s. 503 ff.) och verkan av försäkring på skadelidarsidan (s. 574 ff.). Den omstridda frågan om riskmedverkan utan medvällande hör också dit (alltså bl. a. problemet i vad mån den aktsamme bilägarens ersättningskrav mot den vårdslöse cyklisten bör jämkas på grund av bilägarens stränga trafikansvar).¹⁴ Författaren tar här i försvar den kritiserade principen om jämkning, varvid han förordar en skadefördelning med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet (s. 587 ff.). Hans argumentering är följdriktig, men för egen del har jag alltmer fått sympati för ståndpunkten att en jämkning inte behöver ske i dessa fall. Utöver hänvisningen till den ansvariges försäkringsmöjligheter är det ett starkt argument mot den nuvarande regeln att den strider mot vad de flesta lekmän lär finna rimligt och rättvist eller ens begripligt; i praktiska situationer av detta slag bör man nog allvarligt överväga, om de juridiska resonemangen verkligen väger så tungt att man bör avvika från den stora allmänhetens uppfattning. Det var beklagligt att riksdagen visade sig ovillig att ändra trafikskadelagen på denna punkt.¹⁵

Den noggranna genomgång författaren gör av olika typfall i de sista kapitlen ger en ganska komplicerad bild av rättsläget. Några enkla rikt-

¹¹ Se NJA 1991 s. 138, där HD direkt uttalat detta, och vidare NJA 1984 s. 340 (jfr not 4 ovan); jfr även NJA 1983 s. 3 och prop. 1972:5 s. 159 f. Några exempel där skyddsändamålsläran eller liknande uttryckligen åberopats som skäl för att begränsa ansvaret för ren förmögenhetsskada kan visserligen inte anföras; se dock det av förf. s. 367 omtalade fallet NJA 1973 s. 165.

¹² Se prop. 1972:5 s. 159 f.

¹³ Kleineman i Juridisk tidskrift 1989-90 s. 650 ff.; se även Hellner i Festskrift till Grönfors s. 240 ff.

¹⁴ Jfr not 9 ovan.

¹⁵ Se 1992/93 LU 35.

linjer för rättstillämpningen har han som sagt inte kunnat ge; de vitt skilda rättspolitiska synpunkter som enligt honom bör bli utslagsgivande är svåra att ordna i ett tydligt mönster. Hans förhoppningar att göra skadeståndsrätten enklare och enhetligare och ge skyddsändamålsläran ett överskådligt innehåll¹⁶ kan knappast anses infriade. Det är inte mer än vad man kan vänta; en så allmänt hållen rekommendation som att man bör placera risken genom en allmän avvägning av samtliga aktuella ändamålssynpunkter skapar inte stor klarhet för vare sig domstolar eller advokater. Såvitt jag förstår anser författaren detta egentligen inte vara någon större nackdel. Han ställer sig ganska kallsinnig till rättstekniska argument; att en regel skulle förenklas för att kunna hanteras lättare av parterna synes inte vara något vägande argument när han utformar sitt arbetsprogram (jfr s. 223, 341). Han diskuterar hur begränsningsfrågan ter sig för domaren och för rättsvetenskapsmannen (bl. a. s. 204 ff.), men hur den framstår för advokaten eller skaderegleraren förbigås så gott som helt (liksom också, vilket är mindre överraskande, hur man pedagogiskt sett bör beskriva det rättsläge författaren anser gälla). Förhållandet illustrerar i varje fall den välkända svårigheten att förena en nyanserad ändamålsanalys med rättstekniska hänsyn.

Hur som helst: om en domstol utan lagstöd vill begränsa skadeståndsansvaret i en viss situation är det naturliga att den letar efter en någorlunda preciserad princip som den skulle kunna åberopa — inte bara gör en allsidig avvägning av olika skäl för och emot skadeståndsansvar, något som bl. a. måste te sig svårförståeligt och ibland godtyckligt för parterna. Man kan därför undra, om det kommer att bli så närliggande för domstolarna att hänvisa till den allmänt hållna lära som utvecklas i avhandlingen. Med tiden kan det dock utbildas en rättspraxis i olika typfall, som ger mera konkret stöd för en ansvarsbegränsning; på åtskilliga punkter har författaren påvisat något sådant. I andra fall har kanske domstolarna bara den allmänna regeln om jämkning av oskäligt betungande skadestånd (6 kap. 2 § skadeståndslagen) att falla tillbaka på, men den regeln — som Håkan Andersson av naturliga skäl förbigår — kan ju bara åberopas undantagsvis.

Som jag ser saken ligger alltså avhandlingens största värde i den kunliga och ofta skarpsinniga diskussionen av allmänna problem och enskilda typsituationer, medan läsaren nog inte känner sig riktigt övertygad om att skyddsändamålsläran skulle vara den definitiva lösningen på frågan om skadeståndsansvarets avgränsning. Håkan Andersson har skickligt visat adekvanslärans brister, och han har övertygat i varje fall mig om att jag tidigare sett alltför ytligt och schematiskt på de problem han behandlat; men i övrigt har hans undersökning snarast klargjort svårigheten att ställa upp generella principer för avgränsningen — förhållandena är alltför skiftande, och hänvisningen till en allmän avvägning av ändamålssynpunkterna framstår som alltför vag för att fylla en sådan funktion. Det hindrar dock inte att avhandlingen förtjänar att noga beaktas också av praktiskt verksamma skadeståndsjurister; de lär bära bristen på klara riktlinjer med jämnmod, när de får en så ingående och

---

¹⁶ Se s. 151 not 137 och s. 214.

nyanserad belysning av dessa väsentliga skadeståndsrättsliga frågor. Över huvud taget bör det ha framgått av min anmälan (som bygger på en fakultetsopposition) att detta är en framstående rättsvetenskaplig prestation.

Bertil Bengtsson

